

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

ФОРМУВАННЯ НОВОГО СВІТОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПОРЯДКУ

(аналітична записка за матеріалами Чотирнадцятої міжнародної наукової конференції, Анталія, 29 вересня-6 жовтня 2009 р.)

Глобалізація, стрімкий розвиток якої протягом останніх десятиріч привів до стану, коли необхідністю стала нагальна зміна існуючих норм і правил функціонування та подальшого розвитку світової економіки, обумовила формування нового світового порядку. Новітній світовий економічний порядок вбирає в себе комплекс реформ, спрямованих на гармонізацію розвитку економік "світового центру та периферії"; органічне вплетення до світової спільноти економіки "младоринкового" типу (зокрема України); розробки і впровадження ефективних способів упередження та усунення причин виникнення світових економічних криз; кардинального реформування усіх ланок міжнародної та вітчизняної фінансової системи; розв'язання проблеми бідності; усунення загрози економічної катастрофи, зумовленої, зокрема, кліматичними змінами та ін.

Обговоренню саме цих, винятково актуальних, проблем і була присвячена Чотирнадцята міжнародна наукова конференція "Проблема економічної інтеграції України в Європейський Союз: формування нового світового економічного порядку".

Організаторами конференції були Міністерство освіти і науки України, Тернопільський національний економічний університет, Технологічний навчальний інститут Західної Македонії (Касторія, Греція), Технічний університет (м. Дрездена, Німеччина), Науково-дослідний інститут міжнародної наукової асоціації світової економіки та політики (м. Берлін, Німеччина).

На адресу оргкомітету конференції було надіслано 76 заявок про участь та 54 наукові розробки 62 авторів, які представляли 13 регіонів України і 2 зарубіжні країни – Грецію та Німеччину.

Крім науковців з різних вітчизняних та зарубіжних університетів, участь у конференції взяли спеціалісти Національного банку України, Інституту економіки і прогнозування НАН України (м. Київ), Інституту економіки промисловості НАН України (м. Донецьк), Інституту регіональних досліджень НАН України (м. Львів), низки промислових підприємств, страхових компаній і аудиторських фірм.

Наукові розробки учасників конференції публікуються у науковому фаховому журналі ТНЕУ "Вісник Тернопільського національного економічного університету (Випуск 5, 2009 р.).

Безпосереднє проведення дискусій із актуальних проблем формування нового світового економічного порядку відбулося 29 вересня – 6 жовтня 2009 року у м. Анталія (Туреччина).

Учасники конференції дискутували за трьома основними напрямками:

- формування нового світового економічного порядку: методологія і теорія системного аналізу;
- міжнародні та вітчизняні фінансові ринки за умов глобальної кризи та становлення нового економічного порядку;
- розробка і впровадження моделі нового економічного порядку України у контексті євроінтеграції.

Обговорення проблеми формування нового світового економічного порядку і зокрема моделі нового економічного порядку України дало змогу учасникам конференції зробити такі висновки і пропозиції:

1. Визначаючи зміст і характер процесу формування нового світового економічного порядку, учасники конференції були одностайними у тому, що його необхідно розглядати із позицій встановлення єдиних, міжнародно визнаних норм, правил і стандартів функціонування системи міжнародних економічних відносин. Ці єдині норми, правила і стандарти повинні забезпечити адекватні відповіді на сучасні виклики глобалізації та ґрунтуватись на принципах справедливості, суверенної рівності, взаємозалежності, загальної зацікавленості і співробітництва між усіма державами.

Правові норми і стандарти нового світового економічного порядку повинні бути спрямовані, зокрема, на попередження і усунення причин виникнення світових економічних криз. До факторів, що в рамках існуючого світового економічного порядку зумовлюють причини криз світового масштабу, відносяться недосконалі та застарілі норми гарантування прав інвесторів, неадекватні сучасним вимогам методи управління ризиками, складність та непрозорість фінансових продуктів і надмірне використання кредитів у біржовій торгівлі.

Існує достатньо підстав стверджувати, що рішення національних законодавчих і виконавчих органів докризового періоду не відповідали потребам регулювання фінансових інновацій. Причиною нестабільних макроекономічних результатів стала непослідовна і недостатньо скоординована макроекономічна політика та неадекватні структурні реформи. Розв'язок цієї та багатьох інших проблем міжнародної економіки XXI сторіччя вже не мислиться без формування нового світового економічного порядку. Це означає, що нині недостатньо традиційних підходів до розвитку національних економік, коли вся стратегія зводиться до пошуку шляхів досягнення рівня багатих країн. Світ вступає до фази, коли нарешті будуть вирішені завдання глобального сталого розвитку та подолання бідності на умовах зміни планетарної поведінки людства.

Завдяки новому світовому економічному порядку, формуються сприятливі умови для вирішення споконвічної проблеми вирівнювання економічного розвитку. Усвідомлюючи неможливість абсолютної рівності, особливо в економіці, варто створити такі механізми, за якими всі "грають" в єдиній "прем'єр-лізі". Соціально-економічна нерівномірність розвитку має вирішуватися поширенням застосуванням глобальних механізмів та інструментів функціонування і регулювання світової економіки. Так звана проблема "нерівномірності розвитку", коли розрив між країнами-лідерами і країнами-аутсайдерами прогресує, буде подоланий. Він торкатиметься більше окремих конкуруючих компаній, ніж національних економік. А долю відстаючих вирішуватимуть лідери на основі злиттів, поглинань, або ринок через механізми банкрутства, санації та застосування інституційних інновацій.

2. Формування нового світового економічного порядку актуалізує і загострює проблему взаємозв'язку у суперечливій єдності функціонування національних та наднаціональних інститутів у забезпеченні ефективного управління економічним розвитком. Загострення цієї проблеми зумовлене низкою причин:

– зростанням ролі "глобалізму" як явища сучасного світу. Як результат інтеграційних процесів, глобалізм призвів до системи абсолютної економічної і політичної влади світової фінансово-промислової еліти та її транснаціональних корпорацій і, відповідно, за визначенням З. Бжезинського, появу планетарного ринку, світової корпоративної імперії, нового світового ладу, в якому нанівець зводиться роль націй-держав в економічному розвитку;

– формування держав-глобалізаторів, так званого "золотого мільярду", які виступають

потужним суб'єктом впливу не лише на упорядкування світового ринку, але й на національні економіки окремих держав;

– зростанням планетарних проблем, які вимагають прийняття спільних міждержавних рішень. До таких проблем належать екологічні проблеми, глобальні загрози різноманітного, в т. ч. космічного походження, поширення СНІДу, пандемії, тероризм, проблеми бідності “відсталих країн” тощо;

– формуванням нової політико-економічної моделі світу, яка визначається як конкурентна система наддержав, союзів держав, націй-держав, міжнародних організацій (ООН, ЄС, НАТО, СОТ, МВФ, Арабський світ, Азійський полюс), транснаціональних корпорацій та світової фінансово-промислової еліти:

– як результат, зміна природи міжнародної конкуренції, пригнічення внутрішніх ринків низки національних держав, збільшення питомої ваги тіньової економіки на глобальному рівні, вихід її з-під контролю держав, загострення конфлікту між потребами країн “глобалізаторів” і потребами національних держав, збільшення розриву між рівнями економічного розвитку країн;

– появою вектора диференціації, зокрема розпаду багатокomпонентних держав СРСР, Югославії та ін.;

– міжнародною міграцією фінансових та інших криз тощо.

Отже, діалектика взаємозв'язку між національними та наднаціональними інститутами базується на низці суперечностей, що вимагає пошуку варіантів взаємодії.

Об'єктивно складність вирішення цієї проблеми обумовлена, з одного боку, статусом міжнародних організацій, з другого – проблемою національного суверенітету. Статус міжнародної організації передбачає утворення її на договірній основі, яка має юридичну силу, існування погоджених учасниками цілей, визначених компетенцій представників та інших організаційних вимог (статут, членство), предмет міжнародного законодавства, права вільної співпраці з будь-якою країною. Уже цей статус передбачає певні межі взаємодії.

Водночас, принцип суверенітету означає непідлеглість держави іншій вищій владі.

Сутність наднаціонального регулювання полягає в тому, що держава змушена виконувати рішення, з якими вона не завжди згідна. Про таке регулювання йдеться, коли одночасно наявні такі елементи: по-перше, рішення приймають незалежні від держав органи, але не одногосно; по-друге, рішення мають обов'язковий характер, а не мають ратифікації на національному рівні; по-третє, існує ефективна система судового захисту.

У контексті діалектики взаємовідносин важлива проблема готовності суб'єктів взаємодіяти. Зокрема Україна, не набувши членства в ЄС, як член Ради Європи, фактично вже приєдналася до європейської системи цінностей.

Вступивши у СОТ, наша країна добровільно прийняла умови міжнародної торгівлі, хоча наслідки цього кроку досі дискутуються в суспільстві та експлуатуються в політичному протистоянні різних партій. У відносинах України з міжнародними структурами і на європейському та євразійському напрямках є проблема співіснування державного суверенітету і наднаціональності. Головним бар'єром взаємодії національних інститутів управління України з наднаціональними інститутами вважається те, що в Україні у значній мірі зберігається система бюрократичного управління, а в країнах з розвинутими ринковими відносинами, що входять до міжнародних організацій, існує модель державного менеджменту.

Взаємодіючи з наднаціональними інституціями, приймаючи управлінські рішення, урядові структури України, як і національні урядові структури інших країн, мають керуватися низкою принципів:

- забезпечення ефективності, тобто збільшення кількості і підвищення якості адміністративних послуг при недопущенні підвищення податків;

- орієнтації на надання послуг, а не на систему розпорядництва і контролю;
- маркетизації (переходу до ринкових стимулів);
- децентралізації (в т. ч. у питаннях взаємодії місцевих влад з міжнародними регіональними утвореннями);
- відокремлення практичного управління (реалізації й адміністрування політики) від політики (розробки політики);
- підвищення спроможності уряду.

3. Однією із найсуттєвіших характерних рис система міжнародних економічних відносин, що віддзеркалює формування нового світового економічного порядку, на думку багатьох учасників конференції стає руйнація моделі “світового економічного центру-світової економічної периферії”. Модель “центр-периферія”, яка набула чітких усталених рис в результаті першої хвилі глобалізації і проявилась у глибоких розривах у рівнях технологічного розвитку країн центру у периферії, радикальних відмінностях інституціонального і фінансового упорядження їх економічних структур і, загалом, радикальної диференціації доходів, на сучасній хвилі глобалізації починає втрачати набуті раніше характеристики. Чинниками руйнації моделі у макрофінансовому аспекті є:

- порівняно високі темпи економічного зростання, що спостерігаються протягом останнього десятиріччя в країнах “світової периферії”;
- посилення впливу на сучасні світогосподарські процеси економіки країн групи БРІК (Бразилії, Росії, Індії та Китаю);
- посилення тенденції до макроекономічної стабільності в країнах “світової периферії”, що проявилось у суттєвому зниженні темпів інфляції;
- формування нової моделі глобальної ліквідності на основі фінансових дисбалансів;
- зміни в обсягах, структурі та географії світового експорту капіталу;
- асиметричність впливу на глобальні інфляційні процеси;
- поглиблення фінансової інтеграції (зниження ефекту домашнього зміщення, секторальне, а не країнне формування структури процентних ставок, взаємна диференціація та сегментація фінансового ринку);
- зростання значення периферійних валют у глобальних фінансових трансакціях тощо.

Отже, є реальні підстави стверджувати, що модель «центр-периферія» втратила свій зміст і глобальну економіку потрібно описувати в якісно інших категоріях. Основою цього є не тільки фактори стрімкого зростання значення країн з ринками, що виникають, у глобальному ВВП, експорті та потоках капіталу, а й поглиблення і диверсифікація функціональних зв'язків між розвинутими державами та рештою країн світу. Спостерігається радикальне зростання значення країн, що не належать до розвинутих, у сфері глобальних монетарних процесів, формуванні засад глобальної конкурентоспроможності, потоках капіталу, забезпеченні глобальної макрофінансової стабільності. При цьому за розвинутими країнами зберігається лідерство у сфері технологій, інновацій і векторі модернізації макроекономічної політики та фінансової системи. Внаслідок цього спостерігається відхід від моделі «центр-периферія» і виникнення моделі асиметричного домінування та взаємовпливу в площині глобально центричних макрофінансових процесів. Системна складність, функціональна сегментація та плинність конфігурації елементів, що забезпечують системну стабільність, стають важливими характерними рисами цієї нової моделі, яка за своєю суттю віддзеркалює процес формування новітнього світового економічного порядку.

4. Світова економічна криза 2008–2009 років вкотре підняла на поверхню дискусій у вітчизняній і зарубіжній економічній науці питання: “На яких засадах (неоліберальних чи неокейнсіанських) має ґрунтуватись сучасна система стосунків бізнесу і держави? Які підходи (ліберальні чи держижистські) повинні бути покладені в основу нового світового

економічного порядку”? Учасники конференції були одностайними у тому, що пожвавлення в останні кризові роки проявів протекціонізму і активізації ролі держави у господарських процесах не означають відмови від принципів лібералізму і не утверджують пріоритету принципів “ручного” державного управління економікою. Учасниками дискусії було підтримане, висловлене у Декларації саміту “Великої двадцятки” (G-20, Вашингтон, 15.11.2009 р.) переконання, що реформи виявляють себе успішними лише у тому випадку, якщо вони опираються на прихильність принципам свободи ринків, включно з верховенством закону, поважання приватної власності, відкритості торгівлі й інвестицій, ринкову конкуренцію, а також наявність фінансових систем, що є ефективним і дієво регулюються. Ці принципи, що мають важливе значення для економічного зростання і процвітання, вже допомогли мільйонам людей вибратися із зuboжіння, а також значно підвищити рівень життя в усьому світі. Визнаючи необхідність удосконалення регулювання фінансового сектору, ми зобов’язані не допускати зарегульованості, що загальмувала б економічне зростання і ще більшою мірою звузила потоки капіталу, в тому числі і в країни, що розвиваються.

5. У контексті формування нового світового порядку особливо гостро стоять проблеми радикальних змін на світовому фінансовому ринку – валютному, банківському, кредитному, фондовому тощо. При цьому кардинальної реформи потребують всі міжнародні фінансові установи, що були створені після Другої світової війни.

Новітнє обличчя цих інституцій може бути отримане за умови вирішення чи не найголовнішої проблеми сфери регулювання – розв’язання суперечності між наднаціональним характером інструментів та інститутів світового фінансового ринку і національним характером діяльності регуляторів на користь існування глобального фінансового ринку.

Актуалізація проблеми наднаціонального управління пожвавило дискусію щодо розробки хартії стійкого розвитку, у якій мають знайти відображення правила і обмеження для всіх гравців світового ринку. У який би бік не поверталася ця дискусія, поза нею має бути умова, що міжнародні фінансові організації повинні набути таких прав, за яких вони мали б реальну спроможність відроджувати глобальну економіку.

Досягти цієї мети буде вкрай важко. Адже світова фінансова криза виявила брак високих стандартів функціонування світового фінансового ринку. Їх створення потребує визначення принципів і критеріїв, за якими формуватиметься нове обличчя глобальної економіки. З огляду на причини і наслідки економічних криз, що сталися на рубежі ХХ-ХХІ століть, необхідно, не гаючи часу, розробити систему стримування спекулятивних угод і операцій на фінансовому ринку. Особливої уваги потребують так звані короткі продажі, інші не забезпечені і маржинальні операції. При цьому має бути врахована специфіка різних фінансових ринків, знайдені оптимальні співвідношення власних і залучених коштів при здійсненні операцій з фінансовими інструментами.

Система стандартів має бути підпорядкованою меті забезпечення більшої підзвітності, посиленню контролю за інвестиційними хедж-фондами і територіями, де створюються умови для ухилення від сплати податків. Одночасно вона не повинна гальмувати процеси прийняття управлінських рішень і знижувати їхню якість. Саме навпаки, треба ставити завдання перед розробкою нової міжнародної системи стандартів, щоби вона вбивала відразу «двох зайців»: сприяла і поліпшенню діяльності регулятора, і зростанню ефективності управління.

При цьому, необхідно враховувати, що, завдяки розвитку телекомунікаційних систем і програмового забезпечення, інформація про зміни на фінансових та інших ринках розповсюджується, практично, блискавично. Внаслідок цього рішення щодо переміщення капіталу, продажу і купівлі валют, цінних паперів та боргових зобов’язань

приймаються у реальному масштабі часу, практично, рефлекторно і часто інтуїтивно. Крім того, світові фінансові ринки стають непідвладними юрисдикції окремих, навіть найбільших держав. Це створює систему, коли методами злиттів і поглинань транснаціональних корпорацій виникають нові потужні суб'єкти світової економіки.

Узагальнення причин економічних і фінансових криз останніх десятиліть дає підстави визначити певний перелік стандартів розкриття інформації як для державних регуляторів, так і для потенційних інвесторів та споживачів послуг. Серед них, на думку учасників конференції, мають бути:

5.1. Стандарти про характер фінансових інструментів і діяльність ринкових інститутів: фінансова звітність; інформація про великі операції, злиття та поглинання; дані про керівництво компаній, його професіоналізм, досвід роботи і характер винагороджень; інформація про великих власників та інших осіб, що впливають на прийняття рішень;

5.2. Стандарти на операції з позабіржовими фінансовими інструментами, що не регулюються і не обліковуються в банківських балансах (кредитно дефолтові свопи [credit default swap, CDS]);

5.3. Інформація про осіб, що приймають рішення відносно емісії акцій, облігацій і т. п.;

5.4. Стандарти публічності і гласності щодо недобросовісних менеджерів і власників компаній фінансового і реального секторів економіки, дії яких призвели або призводили у минулому до банкрутства чи невиконання контрактів;

5.5. Стандарти міжнародного оперативного обміну інформацією регулюючих органів про діяльність ФПГ і ризиках, що виникають і (особливо) нарощуються;

5.6. Стандарти посиленого нагляду за хедж-фондами щодо розкриття інформації про трансакції та взаємодію з банками;

5.7. Стандарти транспарентності регуляторів, особливо у питаннях призначення чиновників та прийняття рішень регулюючого вилливу;

5.8. Стандарти інформування щодо винагороди керівників акціонерного товариства;

5.9. Стандарти прозорості ціноутворення на енергоносії;

5.10. Стандарти відповідальності керівництва за недостовірність інформації.

6. Світові фінансові кризи, особливо остання, показали необхідність припинення ери банківської таємниці у тому вигляді, як вона склалася нині і як нею користуються певні бізнесові кола для здійснення недобросовісної конкуренції. У міжнародних відносинах настав час створення і публікації списку країн, які не дотримуються міжнародних стандартів обміну податковою інформацією.

Особливе значення в аспекті економічних таємниць має завдання з укріплення норм щодо гарантій, подолання складності і непрозорості фінансових продуктів та надмірне використання кредитів для біржових ігор. Тут правомірно провести аналогію з юридичним принципом «презумпції невинуватості», згідно з яким кожен, кого обвинувачено у вчиненні злочину, вважається невинуватим, доки його вину не буде доведено згідно із законом. Відповідно, в економіці треба максимально наблизитися до порядку, за яким встановлюються певні гарантії партнерам і клієнтам щодо компенсації втрат, які виникають у разі недостатнього контролю відповідних наддержавних чи державних органів.

На міжнародному рівні виникає потреба у створенні системи раннього реагування на макроекономічні та фінансові ризики. Нині ця функція покладається, переважно, на МВФ. З огляду на багатогранність його функцій, неможливо очікувати від нього надійних результатів. Тому правомірно ставити і оперативно вирішувати питання щодо створення певних контрольних органів, які б наглядали за фінансовою системою та фінансовими потоками між країнами. Особливо це має стосуватися банків, хеджфондів та рейтингових агентств.

Саміт «Великої двадцятки» G-20 задекларував створення Ради з фінансової стабільності на основі Форуму фінансової стабільності. Однак уявляється, що будь-які міжнародні органи працюватимуть ефективно за умов наявності відповідних структур на національному рівні та їхньої співпраці зі світовими організаціями.

7. У контексті формування нового світового економічного порядку та реалізації нагальних антикризових заходів, потребує змін і у вітчизняному фінансовому ринку. Так, в аспекті інтегрування фондового ринку України в оновлену глобальну фінансову систему учасниками конференції були сформульовані напрями здійснення цього процесу. Основними серед них є:

- спрощення усього комплексу вимог щодо ввезення в Україну та вивезення за межі України інвестиційного капіталу;
- взаємний допуск цінних паперів іноземних емітентів на національні фондові ринки;
- встановлення кореспондентських відносин з центральними депозитарними установами інших країн;
- участь іноземного капіталу у формуванні та забезпеченні діяльності системоутворюючих елементів інституційної інфраструктури ринку цінних паперів України;
- визначення єдиних стандартів професійної діяльності на інтегрованих ринках цінних паперів;
- взаємний допуск професійних учасників до роботи на національних ринках цінних паперів.

Необхідно зважати на ризики для економічної та фінансової безпеки України, що можуть виникнути на цьому шляху. Серед них:

- посилення неконтрольованого руху іноземного капіталу через кордони України;
- переміщення частини торгівлі цінними паперами українських емітентів за межі України – в офшорні зони та на закордонні ринки цінних паперів;
- втрата для бюджету частини надходжень від оподаткування інвестиційних доходів по операціях з цінними паперами українських емітентів, які відбуватимуться за межами України;
- вилучення з України валютних коштів у результаті розміщення випусків цінних паперів іноземних емітентів на фондовому ринку України;
- установа з боку нерезидентів корпоративного контролю над вітчизняними інститутами ринкової інфраструктури та доступу до консолідованої конфіденційної інформації щодо прав власності на іменні цінні папери;
- зниження конкурентних позицій національних операторів фондового ринку перед іноземними фінансовими компаніями, як більш капіталізованими, досвідченими та агресивними.

Проведені дискусії дозволили учасникам конференції сформулювати наступні рекомендації:

1. Пропозиції щодо посилення відкритості національного ринку цінних паперів:

1) Національному банку України спростити валютні операції з обслуговування інвестицій в цінні папери та руху капіталу через кордони України для інституційних інвесторів (інститутів спільного інвестування, страхових організацій, недержавних пенсійних фондів та ін.), інвестування коштів (резервів) яких в цінні папери іноземних емітентів прямо передбачено законодавством.

2) Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку:

надавати дозволи на розміщення акцій українських емітентів на міжнародних ринках капіталу, в тому числі з використанням механізмів міжнародних депозитарних розписок (АДР, ГДР), лише за умови забезпечення емітентом пропозиції не менше, ніж 30 відсотків від загальної суми емісії таких цінних паперів на українських організаторах торгівлі;

закріпити в нормативних актах офіційне визнання вітчизняною атестаційною системою кваліфікаційних сертифікатів міжнародного зразка, отриманих в установленому порядку.

3) Державній податковій адміністрації України унормувати порядок оподаткування доходів по ЦП, отриманих інвесторами-нерезидентами в Україні, виходячи із вимог законодавства про усунення подвійного оподаткування інвестиційних доходів в Україні.

4) Уряду вирішити питання створення Центрального депозитарію цінних паперів шляхом закріплення відповідного статусу за однією із депозитарних установ України, або шляхом їх об'єднання.

II. Пропозиції щодо запобігання неконтрольованому проникненню іноземного капіталу в інфраструктуру фондового ринку України:

– законом обмежити право будь-якої особи на пряме або опосередковане володіння корпоративними правами фондової біржі в обсягах, що перевищують 5% статутного капіталу такого організатора торгівлі;

– законом обмежити право будь-якої особи (крім Української держави) на пряме або опосередковане володіння корпоративними правами системоутворюючих інститутів Національної депозитарної системи України (НДСУ) (Національний депозитарій України, Всеукраїнський депозитарій цінних паперів, Міжрегіональний фондовий союз тощо) в обсягах, що перевищують 5% статутного капіталу такої депозитарної установи.

III. Пропозиції щодо збереження ринку цінних паперів України як національного:

Законами України встановити неприбутковий статус системоутворюючих інститутів ринкової інфраструктури, що забезпечують облік та обіг цінних паперів (фондові біржі, Національний депозитарій України, Центральний депозитарій України, інші центральні інститути НДСУ), з метою їх декомерціалізації;

Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку в питаннях допуску цінних паперів іноземних емітентів до вітчизняного ринку цінних паперів обмежитися створенням правових засад для випуску та обігу українських депозитарних розписок (УДР) та заборонити безпосередній обіг іноземних цінних паперів на фондовому ринку України;

Уряду України утримуватися від укладення міжнародних угод, що передбачають об'єднання (злиття) ринків цінних паперів країн СНД, а також взаємного допуску на них професійних операторів фондового ринку (брокерів, дилерів, компаній з управління активами тощо).

8. Потребує змін і монетарна політика Національного Банку України. Для удосконалення механізмів і вияву ефективних каналів монетарної трансмісії та пристосування їх до вимог нового світового економічного порядку, на думку учасників конференції, необхідно здійснити наступні заходи:

– підвищити прозорість й ефективність монетарної політики (зокрема застосовувати чітко сформовану основну «базову» процентну ставку НБУ, визначити її мету та процедуру встановлення, а також інші умови оголошення ставки, скажімо, вісім разів на рік);

– сприяти швидкому розвитку міжбанківського грошового ринку через запровадження системи, яка би стимулювала банки активно проводити операції з короткостроковими фондами, замість того, щоб покладатися на надлишкові баланси у центральному банку або сподіватися на кредити з НБУ;

– підтримувати постійні контакти з учасниками ринку з метою кращого розуміння та впливу на очікування ринку щодо реалізації монетарної політики Національного Банку України;

– зміцнювати контроль над усім спектром процентних ставок грошового ринку нашої держави;

– прискорити реформування фінансового сектору в напрямку вдосконалення банківської системи і швидкого розвитку фінансових ринків. Визначальна роль тут може належати уряду через активізацію ринку державних цінних паперів.

Основною метою нагальної монетарної політики НБУ має стати забезпечення цінової стабільності. Для її досягнення необхідно здійснити формування інфляційних очікувань у суспільстві на стабільному низькому рівні, для чого потрібно налагодити ефективну комунікативну систему центрального банку.

9. Однією з особливостей функціонування сучасної світової економічної системи, зокрема за умов глобальних фінансових потрясінь, стає підвищення ролі ринку, так званих, «альтернативних інвестицій». У якості такого ринку найпривабливішим, на думку учасників конференції, стає міжнародний ринок творів мистецтва – арт – ринок (art – market). За умов обвалу традиційних ринків інвестицій, саме він, через диверсифікацію інвестиційних ризиків, гарантує захищеність від цінових коливань та збереження і примноження вартості капіталу.

З метою розвитку вітчизняного ринку альтернативних інвестицій та успішної його інтеграції до міжнародного арт-ринку, на думку учасників конференції, необхідно здійснити низку наступних заходів:

– запровадити ліцензування послуг з оцінювання її експертизи творів мистецтва для усіх фахівців у цій сфері (не лише державних, а й приватних), що дасть змогу підвищити надійність інвестицій та ліквідність ринку. Певний крок у цьому напрямку зробив Фонд державного майна України, який почав проводити сертифікацію спеціалістів з оцінювання музейних цінностей;

– визначити чіткий порядок ввезення і вивезення творів мистецтва, зробивши акцент на спрощенні їхнього ввезення на територію вітчизняного арт-ринку з метою розширення пропозиції на ньому;

– сформувати чіткі єдині критерії, за якими можна було би професійно оцінювати твори мистецтва. За основу варто взяти розроблені зарубіжними фахівцями оцінні моделі арт-ринку (наприклад, модель оцінювання художніх активів – MOXA);

– створити державний реєстр творів, особливо цінних для національного арт-ринку, щоб обмежити тіньові операції та контрабанду; сформувати базу даних щодо операцій з купівлі й продажу творів мистецтва на аукціонах України з метою підвищення інформаційної прозорості на ринку;

– розвивати інфраструктуру та інструменти аналізу вітчизняного ринку творів мистецтва, що дасть змогу підвищити його доступність для інвесторів й імовірність прийняття правильних інвестиційних рішень.

10. Учасники конференції свідомі того, що формування нового світового економічного порядку може втратити сенс, якщо не буде передбачати подолання глибокої та вибухонебезпечної соціальної і майнової диференціації різних верств населення та різних регіонів планети. Проблема подолання бідності є особливо актуальною у слаборозвинутих державах та країнах із так званою “младоринковою” економікою. Зокрема, в Україні, незважаючи на певні зрушення останнього десятиріччя, проблема бідності залишається винятково важливою.

На думку учасників конференції, основними шляхами поліпшення фінансового забезпечення подолання бідності в Україні є:

– підвищення рівня оплати праці та посилення її ролі у формуванні доходів громадян і домогосподарств;

– вдосконалення системи соціального захисту і соціального страхування в напрямку більш дієвого і адресного захисту найбідніших верств населення;

– ліквідація значної диференціації пенсій та збільшення розмірів мінімальних пенсій, поетапне підвищення пенсійного віку, запровадження другого рівня пенсійної системи;

– розробка соціальних стандартів надання суспільних благ та застосування їх в процесі визначення обсягів бюджетних видатків на утримання соціально-культурних установ та заходів;

– вдосконалення системи оподаткування з метою дотримання принципів соціальної справедливості, перш за все, це стосується податку з доходів фізичних осіб;

– введення податку на нерухоме майно як вагомого резерву для зміцнення доходної бази місцевих бюджетів в системі фінансових ресурсів, що спрямовуються на соціальні цілі;

– запровадження державної фінансової підтримки і створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу;

– вдосконалення порядку надання бюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та цільових субвенцій) з метою більш повного врахування регіональної специфіки та вирішення існуючих соціальних проблем.

11. Формування нового економічного порядку України та забезпечення його адекватності вимогам світового економічного порядку, можливе лише за умов розробки і впровадження ефективної моделі розвитку. Необхідно зважити на те, що Україна, як і кожна з держав, мусить обрати для себе модель виживання, або модель розвитку. Модель виживання, яка, власне, сьогодні й реалізується в Україні, дозволяє «втриматися на плаву» за рахунок закупівлі активів вимушеної глобалізації капіталів фінансово-промислових груп, які шукають нових партнерів, використовуючи для цього державні механізми. Натомість модель розвитку передбачає, насамперед, інвестування в інноваційні технологічні процеси. Скорочення машинобудування, знищення науки, відмова від інновацій, стимулювання втечі мізків за кордон різко знижують здатність країни протистояти кризі. Беручи до уваги економічну ситуацію в Україні щодо домінант моделей нового економічного порядку, передусім, необхідно протягом найближчих двох років здійснити відповідні дії у таких напрямках:

– завершення податкової, бюджетної, пенсійної, житлово-комунальної реформи;

– розробка та реалізація механізмів як на рівні держави – національному та регіональному, так і на рівні корпоративних структур інноваційної моделі розвитку;

– реальна науково-обґрунтована підтримка фінансового сектору економіки, зокрема банківської сфери;

– формування збалансованого реального бюджету на 2010 рік;

– реалізація контрольної функції держави щодо функціонування комерційних банків, ціноутворення на соціально значимі товари та послуги, зокрема комунальні;

– створення преференцій, але з дотриманням вимог СОТ та міжнародних договорів вітчизняному товаровиробнику.

Успішний рух у цих напрямках вимагатиме особливих зусиль з боку науки. Вітчизняна наука, зокрема економічна, попри відомі труднощі здатна запропонувати власні концепції, моделі розвитку. Так, НАН України вже схвалила Порядок створення і функціонування національних інноваційних кластерів, який був розроблений робочою групою із фахівців Держінвестицій та НАН України.

У цьому напрямі необхідно вжити такі заходи:

- виділяти мінімальні, але достатні кошти на фінансування наукових підрозділів, структур НАН України, галузевих інститутів, закладів МОН України;

- сформувати комплексні групи з відповідних фахівців для формування і реалізації інноваційних програм на національному та регіональному рівнях у корпоративних структурах, технопарках, дослідницьких закладах із відповідними видами забезпечення;

- при реалізації бюджетної реформи передбачити середньострокове планування, зокрема, забезпечити фінансування довгострокових програм економічного розвитку.

Підсумовуючи вище викладене, стає очевидним, що формування та реалізація моделі нового економічного порядку – це складне завдання, вирішення якого потребує консолідації зусиль усієї української спільноти, всіх верств населення, всіх еліт.

12. Учасники конференції усвідомлюють, що включення України у світове господарське середовище неможливе без розв'язку проблеми конкурентоспроможності національної економіки.

Обговорення проблем створення дієвого конкурентного середовища у контексті розвитку процесів формування нового світового економічного порядку дало змогу дійти таких висновків:

12.1. Зміна парадигми конкурентного середовища зумовлюється радикальним переглядом класичних положень теорії міжнародних систем, у т.ч. теорії міжнародного порядку, а також змінами природи конкуренції. Формування нової парадигми конкурентного середовища як складової частини означеної проблематики потребує узагальнення і переосмислення всієї сукупності чинників, які безпосередньо чи опосередковано впливають на стан і перспективи розвитку конкурентного середовища, а також теоретичної організації фактологічного матеріалу, що демонструє зміну стратегічного поля взаємозалежності країн на глобальному ринку. Це створить передумови для перегляду норм і правил поведінки суб'єктів глобального ринку для формування і розвитку умов їх ефективної діяльності.

12.2. Перегляд конкурентної політики України повинен передбачати й специфічні національні особливості вітчизняної економіки: скорочення частки підприємств, які виробляють продукцію з високою доданою вартістю; неперспективна структура економіки; агресивність зовнішніх ринків і відсутність достатнього досвіду конкуренції українських товаровиробників; висока ризикованість і непередбачуваність бізнесу; високий рівень тінізації економіки, нерозвиненість і деформованість внутрішнього ринку. Вирішення цих проблем потребує гармонізації конкурентної, інноваційної, структурної, кадрової політики при побудові системи засобів державного регулювання економіки.

12.3. У результаті обговорення учасники дискусії зробили висновок, що сучасний етап розвитку вітчизняної економіки характеризується зміною пріоритетів державного втручання в економічні процеси, у т.ч. й формування дієвого конкурентного середовища, що зумовлюється, у першу чергу, протиріччям між транснаціоналізацією бізнесу і можливостями урядів окремих країн, які не можуть розповсюджувати свою владу за межі їх територій: загострення проблеми підвищення конкурентоспроможності економіки і необхідність акцентування уваги на реалізації інноваційної моделі її розвитку; недосконалість механізму регулювання процесів концентрації, особливо у міжнародному контексті; наростання взаємозалежності впливу різних держав на трансформацію ринків і зміну конкурентних переваг окремих країн, що потребує узгодження та уніфікації методів державного впливу різних країн у питаннях формування параметрів і напрямів розвитку конкурентного середовища; створення системи економічної безпеки в межах міжнародного поділу праці та необхідність формування ефективного механізму оподаткування транснаціональних корпорацій як суверенних гравців на глобальному ринку; необхідність глибшого регулювання міграційних процесів, налагодження дієвої системи контролю за тероризмом, відмиванням «брудних грошей», тіншовою економікою, наркаторгівлею.

12.4. Систематизація цілей, завдань і засобів реалізації конкурентної політики України дозволила звернути увагу на гостроту проблематики інституціональних змін в Україні, яка в умовах нинішньої кризової ситуації поєднується і накладається у часі з традиційними економічними перетвореннями трансформаційного періоду, що зумовлює вирішальне значення інституціональної політики у сфері конкуренції як чинника

конкурентоспроможності вітчизняної економіки і окремих суб'єктів господарювання. Результатом низької дієвості конкурентної політики держави є низькі індекси глобальної конкурентоспроможності України та чинників, що її формують. Так, у 2009 р. (порівняно з попереднім роком) рейтинг України, за індексом глобальної конкурентоспроможності серед 133 країн, охоплених міжнародним оцінюванням, впав з позиції 72 на 82, а за рейтингом таких чинників конкурентоспроможності, як державні інституції, Україна сьогодні займає позицію 120, макроекономічної стабільності – позиція 106, ефективності товарного ринку – позиція 109, ефективності фінансового ринку – позиція 106, складності ведення бізнесу – позиція 91. Оцінки конкурентної політики України упродовж останніх років залишаються стабільними і невисокими, а найбільш успішною з числа постсоціалістичних країн (за даними ЄБРР) визнано конкурентну Естонії, Угорщини, Словаччини, Литви, Польщі. Падіння рейтингів багатьох чинників індексу глобальної конкурентоспроможності України зумовлене низькими кількісно-якісними параметрами інституційного забезпечення соціально-економічних перетворень в державі. Саме радикальні інституціональні зміни, які гармонізують конкурентну, інноваційну, структурну і кадрову політики держави, мають забезпечити формування потенціалу і вектори розвитку конкурентного середовища, мотивувати і спонукати суб'єктів господарювання до побудови стратегічних конкурентних переваг.

12.5. Аналіз конкурентної політики України дозволив виявити чимало її недоліків, усунення яких необхідно передбачити при підготовці проекту загальнодержавної Програми сприяння розвитку конкуренції на 2009–2012 рр., зокрема: відсутність рівних умов конкуренції на більшості ринків, що зумовлюється прогалинами в механізмі державного регулювання сфери природних монополій (тарифна політика), рівня концентрації (неповне передбачення можливих варіантів монополізації ринків), а також бар'єрів входження в галузь; відсутність чітких трактувань окремих дозвоільних процедур, пов'язаних з концентрацією, що призводить до прийняття суперечливих рішень; недосконалість методичного забезпечення реалізації конкурентної політики; необґрунтованість рівня адміністративних послуг та складність дозвоільних процедур, що призводить у деяких випадках до неправомірних (дискримінаційних) і антиконкурентних дій державних органів.

12.6. Зростання взаємозалежності країн висуває в число пріоритетних завдань економічної науки теоретичне обґрунтування доцільності і необхідності створення якісно нових механізмів наддержавного регулювання трансформаційних процесів конкурентного середовища. Аналіз практичних кроків РБ ООН, ОБСЄ, ГАТТ, МВФ, МБРР, ОЕСР, ОПЕК, АСЕАН, ФАО, СОТ, ЮНІДО, МАГАТЕ та низки інших міжнародних інституцій дозволив констатувати, що навіть рішення щодо узгоджених дій у глобальному середовищі, які реалізуються під егідою зазначених організацій, приймаються, переважно, урядами окремих держав (за відсутності у міжнародних організацій права суверенності). Так, навіть Рада Європи, до складу якої входять глави національних держав і урядів, лише частково має можливість приймати рішення на наднаціональному рівні: регулювання у глобальному середовищі трактується як вплив на поведінку суверенної держави у контексті її взаємодії з іншими суверенними державами. Сьогодні міжнародні організації зберігають певну інерційність і нездатні ефективно боротися з новими глобальними загрозами. Окремі важливі положення концептуального характеру хоча й відображені в документах цих організацій, однак не можуть слугувати основою для обґрунтування принципових рішень у відповідь на нові виклики глобального характеру.

12.7. Враховуючи важливість адаптації України до об'єктивних змін міжнародної економічної системи і окреслення передумов формування нового світового порядку, учасники конференції були однастайними у тому, що формування дієвого конкурентного середовища потребує теоретичної організації новітніх проявів трансформаційних процесів

у глобальному конкурентному середовищі та виявлення у цьому контексті тенденцій інституціонального розвитку і їх вірогідного впливу на дієвість регуляторних механізмів, що створюють сприятливі умови для функціонування суб'єктів господарювання у міжнародному масштабі. У цьому контексті доцільно, по-перше, відмовитися від «державоцентристського» підходу на розуміння сутності механізму регулювання конкурентного середовища як такого, що обмежує сферу дослідження світових тенденцій розвитку, заперечує можливість системного розгляду всієї сукупності чинників конкурентного середовища і, як наслідок, побудови осяжного поля дієвого впливу на умови конкуренції суб'єктів господарювання. Орієнтири національного розвитку в сучасному глобалізованому світі лежать не всередині національної економіки – вони винесені далеко за її межі, і створення дієвої моделі конкурентного середовища в Україні потребує урахування і гармонізації впливу чинників мега, макро- та мікросередовища на діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання. Такий підхід потребує внесення коректив у тлумачення конкурентного середовища і розгляду його як мегасистеми формування, підтримування і розвитку середовища функціонування суб'єктів господарювання, яка передбачає створення гарантованих рівноправних умов їх конкуренції при взаємозалежності та взаємопроникненні ринків в межах узгодженого правового поля, забезпечуючи при цьому стійкий економічний розвиток.

По-друге, продовжити наукові дослідження для обґрунтування нового бачення державного суверенітету країн і розроблення дієвих засобів наддержавного впливу на економічні процеси. Такий підхід потребує усунення існуючого нині протиріччя всієї міжнародної системи: з одного боку, існування національного суверенітету передбачає компенсацію недоліків ринкового механізму державою, тоді як на глобальному ринку вплив наддержавних структур обмежується відсутністю системи спільних пріоритетів розвитку. Така ситуація актуалізує проблему створення інституціональної системи світової економіки, в основу якої необхідно покласти новий теоретичний фундамент, сформований відповідно до реалій і перспектив світового розвитку.

По-третє, забезпечити подолання дисгармонії транснаціоналізації бізнесу і можливостей урядів окремих країн впливати на ситуацію за межами своїх кордонів. Вирішення цієї проблеми передбачає:

- подальше дослідження взаємозалежності процесів регіональної інтеграції і глобалізації;
- забезпечення одностайності у розумінні політики «конкурентної лібералізації» і «податкової конкуренції», неузгоджене трактування яких призводить до дестабілізації на міждержавному рівні у формі торговельних воєн та інших дискримінаційних заходів (напр., необґрунтованих митних бар'єрів), використання «преференційних» зональних і двосторонніх угод, внаслідок чого треті країни потерпають від дискримінації, «податкової конкуренції» та корельованої з нею проблематики функціонування офшорних зон – реалізація демпінгової політики чи конкурентних переваг шляхом запровадження понижених (нульових) податкових ставок;
- обґрунтування доцільності передачі частини суверенітету міжнародним організаціям і перегляду статусу й перспектив їх трансформації, аж до формування «світового уряду». Сьогодні конкуренція між країнами за створення сприятливішого конкурентного середовища в межах своєї країни без узгодження регуляторних дій з основними інститутами наддержавного значення пояснюється прагненням держав відстоювати свій суверенітет, конкуруючи з іншими державами за створення сприятливих умов для вітчизняних товаровиробників;
- поточну активізацію діяльності наддержавних інститутів регулювання світогосподарських процесів, особливо у сферах промислової, торговельної, фінансової,

екологічної політик, постачання енергетичними, мінеральними і продовольчими ресурсами, наукових досліджень і технології, контролю за діяльністю ТНК. При цьому варто розуміти, що реалізація такого підходу слугуватиме новим поштовхом для розвитку глобалізаційних процесів. Необхідність посилення впливу наддержавних інститутів сьогодні значною мірою зумовлюється випередженням темпів трансформації фінансових ринків порівняно з перетвореннями на інших ринках. Аналіз кризових явищ у світовій економіці упродовж останніх років демонструє обмежені можливості урядів щодо збереження контролю над курсами валют, відсутність дієвих механізмів узгодженого міждержавного регулювання і спільного поля інтересів у виробленні засобів впливу на міжнародні фінансові відносини.

При підготовці рекомендацій робоча група оргкомітету конференції використала висновки і пропозиції, що містились у надісланих наукових розробках учасників та результати безпосередніх дискусій, які точились на пленарних і секційних засіданнях конференції. На формування підсумкових матеріалів конференції найбільший вплив мали наукові розробки та висновки, висловлені у виступах Алексеєнко Людмили (Тернопіль), Адамик Вікторії (Львів), Альховицької Олени (Тернопіль), Атамась Наталії (Тернопіль), Березюка Романа (Тернопіль), Білоус Інни (Київ), Благодетельової-Вовк Світлани (Черкаси), Броль Удо (Дрезден, Німеччина), Вовк Світлани (Тернопіль), Возьного Казимира (Тернопіль), Гаргонича Василя (Київ), Данильченка Михайла (Тернопіль), Длугопольського Олександра (Тернопіль), Жарої Світлани (Вінниця), Заячківської Галини (Тернопіль), Кириленко Ольги (Тернопіль), Кітури Андрія (Тернопіль), Козоріз Марії (Львів), Козюка Віктора (Тернопіль), Корнеєва Володимира (Київ), Кривоуса Віталія (Тернопіль), Крисоватого Андрія (Тернопіль), Кузнєцової Анжели (Київ), Куриляк Віталіни (Тернопіль), Куценко Віри (Київ), Ліщинського Ігоря (Тернопіль), Литвина Ігоря (Тернопіль), Луціва Богдана (Тернопіль), Мазура Володимира (Тернопіль), Макогона Юрія (Донецьк), Максимової Валентини (Одеса), Медведкіної Євгенії (Донецьк), Мельник Алли (Тернопіль), Мельник Юлії (Тернопіль), Михальського Віктора (Київ), Пазізіної Клавдії (Тернопіль), Пасічника Юрія (Черкаси), Пернарівського Олександра (Ірпін), Пернарівської Тетяни (Ірпін), Петрика Олександра (Київ), Погріщука Бориса (Вінниця), Процюк Тетяни (Київ), Рак Наталії (Київ), Савельєва Євгена (Тернопіль), Савки Андрія (Тернопіль), Савчука Володимира (Київ), Сем'янчука Петра (Тернопіль), Сідельникової Лариси (Херсон), Сліпченко Тетяни (Тернопіль), Смалюк Галини (Тернопіль), Скавронської Ірини (Тернопіль), Сокол Лариси (Київ), Тарнавської Наталії (Тернопіль), Тріленберг Галини (Тернопіль), Федоренка Анатолія (Київ), Цуоніса Ніколаса (Касторія, Греція), Чайківського Ярослава (Тернопіль), Чорнодон Вікторії (Вінниця), Шиманської Оксани (Тернопіль), Школи Ігоря (Чернівці), Юрія Сергія (Тернопіль).

Укладачі:

Сергій Юрій, д. е. н., проф., Тернопільський національний економічний університет, голова оргкомітету конференції.

Євген Савельєв, д. е. н., проф., Тернопільський національний економічний університет, заступник голови оргкомітету конференції.

Алла Мельник, д. е. н., проф., Тернопільський національний економічний університет.

Ольга Кириленко, д. е. н., проф., Тернопільський національний економічний університет.

Наталія Тарнавська, д. е. н., доц., Тернопільський національний економічний університет.

Анатолій Федоренко, к. е. н., старший науковий співробітник Інституту економіки і прогнозування НАН України, м. Київ.

Роман Березюк, к. е. н., доц., Тернопільський національний економічний університет.